

ȘTIINȚA DESĂVÂRȘIRII GENURILOR MUZICALE, A FORMELOR ȘI CULORILOR DIN PERSPECTIVA RENAȘTERII, ÎN SECOLELE XV-XVI

Conf. univ. dr. **Ruxandra MIREA**¹, Student **Ana MIREA**²

¹Universitatea „Ovidius” din Constanța, Facultatea de Arte

²Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” – București, Facultatea de Arhitectură

REZUMAT. Renașterea este o transfigurare a trecutului antic grecesc prin inima, mintea și ochiul creatorului. Renașterea poate însemna o ecuație a timpului, în care mărimile esențiale sunt reprezentate prin modelul elin și spiritul, Divinitatea. În jurul lor se aglutinează, printr-o științifică armonizare, gustul estetic, piatra, culoarea, sunetul. Timpul și locul sunt definitorii în construcția unei estetici. Flandra, Burgundia, Germania, Franța, dar mai ales Italia secolelor XV și XVI, au marcat cultura universală, permițând artelor să se manifeste, să prospere. Arhitectura, sculptura, desenul, pictura, muzica sunt instrumente ale cunoașterii pe care artistul renascentist le-a utilizat în egală măsură cu emoțiile, ploșenle și calculul matematic. Sunt reprezentări vibrante ale unei perioade din evoluția umană în care geometria, perspectiva, abilitatea inginerescă, ritmul, sunetul au fost mai armonioase și mai muzicale ca niciodată, relevând unele dintre cele mai reprezentative opere de artă ale umanității. Cântecele, motetul, canonul, madrigalul, missa sunt genuri muzicale ale Renașterii, o oglindă a edificiilor arhitecturale, ce aparțin sintaxei polifone, o desfășurare muzicală guvernată de tehnica contrapunctului, prin reale calcule matematice.

Cuvinte cheie: Renaștere, știință, sunet, arhitectură, sculptură, matematică, geometrie, madrigal, missa, Italia, polifonie.

ABSTRACT. Renaissance is a transfiguration of the Antic past, through the heart, mind and the eye of the creator of those times. Renaissance could mean an equation of time, when essential measures are represented through elenic model, and the spirit, the Divine. It agglutinates through a scientific harmonization, the esthetic taste, the stone, the colour, the sound. Time and place are mandatory in the construction of an esthetics. Flanders, Burgundy, Germany, France, but most of all, Italy in the fifteenth and sixteenth centuries, have marked the universal culture, permitting the arts to manifest themselves, to prosper. Architecture, sculpture, design, painting, music, are instruments of knowledge, all of which the Renaissance artist have used with emotion, holyness, and mathematic precision. There are vibrant representations of a period of the human kind, when geometry, perspective, engineering ability, rhythm, sound have been so harmonious like never before, revealing one of the most representative works of art of the humanity. The song, the motet, the canon, the madrigal, the missa, are Renaissance genres, a mirror of the architectural heritage, which belong to the polyphonic syntax, a music deployment governed by the counterpoint, through real math calcul.

Keywords: Renaissance, science, sound, architecture, sculpture, mathematics, geometry, madrigal, missa, Italy, polyphony.

1. INTRODUCERE

Studiul nostru comparativ este un punct de vedere, o frescă a realizărilor gândirii și sensibilității artistice din secolul al XV-lea și al XVI-lea, marcând interferența dintre artele vizuale, arhitectura și muzica Renașterii.

Forme, culori, genuri, spații, volume sunt atribute ce aparțin tuturor artelor. Artele vizuale (prin desen, pictură, sculptură) arhitectura, muzica, reunesc aceste elemente tehnice în intenția de a abstractiza gândirea, de a o esențializa pentru a percepe frumosul fiecăruia. Ele sunt științe și arte în proiectarea și construcția unor lucrări și edificii, respectând reguli și principii

care, mereu se subsumează valorii estetice primordiale, frumosul. Ele pornesc de la aceeași constantă care este Numărul. Ele urmăresc în procesul creației fluxul și refluxul de idei, de emoții, expresii, forme ce se modelează după efervescența perioadelor traversate. Prin limbaje ușor diferite, artele pătrund dincolo de câmpul realității imediate al ansamblurilor materiale, transcend înspre planul ideatic, virtual, prin crearea unui ethos specific și reprezentativ pentru cultura unui popor sau a unei epoci. Ele operează cu lucruri palpabile, precum materialele de construcție (lemn, cărămidă, sticlă etc. în arhitectură sau înălțimi, durate, formule ritmice etc. în muzică, grafit sau culori în pictură sau desen). Dar ele, prin semnificante și originale strategii ale gândirii artistice sunt

sublimate în lumină, umbră, culoare, întunecime, strălucire, reverie. Încărcătura simbolică a acestor arte și științe este cu atât mai mare cu cât orizontul și gustul estetic este mai profund, mai cutezător, mai orientat spre cunoaștere.

2. ESTETICA RENAȘTERII

Renașterea este o transfigurare a trecutului antic grecesc prin inima, mintea și ochiul creatorului. Renașterea poate însemna o ecuație a timpului, în care mărimile esențiale sunt reprezentate prin modelul elin și spiritul, Divinitatea. În jurul lor se aglutinează gustul estetic, piatra, culoarea, ritmul, sunetul. Bunăoară, desenul, sculptura, pictura, arhitectura, muzica au fost instrumente ale cunoașterii pe care omul renașterist le-a utilizat în egală măsură cu emoție, pioșenie și calcul matematic.

Timpul și locul sunt definitorii în construcția unei estetici. Flandra, Burgundia, Germania, Franța, dar mai ales Italia secolelor XV și XVI, au marcat cultura universală, permițând artelor să se manifeste, să prospere. Orientarea estetică a debutat în Italia, la Florența, prin urmare cele două secole ce străjuie curentul, al XV-lea – Renașterea timpurie, al XVI-lea – Renașterea de mijloc și ultimele decenii – Manierismul, le vom întâlni și admira în această zonă peninsulară.

Renașterea a însemnat redeșteptarea conștiinței, înfățișarea unei altfel de Europe, după cea a Evului Mediu. A însemnat trezire, politică, Vatican, umanism, despotism, sublimul artelor, decădere, literatură, catolicism, cult protestant, ascensiune și declin.

Libertatea spirituală, detașarea de dogmele religioase, marcând uniunea dintre cultura antică și învățătura creștină, au fost dezideratele curentului Umanist ce a susținut Renașterea. Cultura europeană a suportat o transfigurare, prin creația literaților precursori, din secolul al XIV-lea – Dante Alighieri (1265-1321), Francesco Petrarca (1304-1374), Giovanni Boccaccio (1313-1375) –, precum și a celor ai Renașterii – Erasmus din Rotterdam (1466-1536), Ludovico Ariosto (1474-1533), Nicolo Machiavelli (1469-1527), Baltassare Castiglione (1478-1529). Umanismul a fost un curent cultural care a apărut în Italia, în secolul al XV-lea, în strânsă legătură cu Renașterea. În Italia, la Roma și la Florența, artiștii plastici ai vremii, pictorii și sculptorii, se organizau în *Academii* după modelul lui Platon. Motivați fiind de ducele toscan Cosimo I de Medici, la *Accademia Fiorentina* se promovează literatura, pictura și arhitectura vremii, influențând dezvoltarea culturii în Renaștere.

Reforma religioasă a fost un catharsis al Renașterii. Cele nouăzeci și cinci de plângeri ale lui Martin Luther (31 octombrie 1517) au trezit conștiința

oamenilor de a se îndrepta către o purificare, „o îndepărtare a anumitor abuzuri clericale, pe care le cunosteau toți, la care însă nimeni nu îndrăznise până atunci să facă aluzie în public.”¹ Educația muzicală a pastorului german s-a împletit cu cea religioasă, el cântând la flaut și la luth, arareori îndreptându-și atența către compoziția muzicală, și atunci înspre genul care îi datorează reînsoțirea muzicii sacre, coralul protestant. Din acel moment, artele au primit o altă configurare. Criza religioasă a declanșat criza politică, împreună restructurând viziunea artelor și a artiștilor. Limbajele muzicale și cele plastice s-au reformatat înspre un ideal al modestiei, al smereniei, al purității, al limpezimii atinse de aripa duhului.

3. RENAȘTEREA ÎN ARHITECTURĂ ȘI ARTELE VIZUALE

Artele Renașterii reprezintă afirmarea cu autoritate a principiului Antichității eline, a modelul perfecțiunii. În cele mai bine de două secole de expansiune a conștiinței exprimate prin forme, volume, texturi, culori, sunete, artele își departajează principiile și conceptele în cele două mari dimensiuni: Quattrocento și Cinquecento.

Quattrocento a fost Renașterea timpurie, din secolul al XV-lea, ce în domeniul artelor vizuale și a arhitecturii s-a manifestat în perimetrul înfloritor al Florenței ocrotit de benevolența familiei Medici. Suflul înnoitor s-a perpetuat apoi în Padova, Siena, Veneția. În domeniul artelor vizuale, se disting tehnici precum fresca, pictura în ulei și anluminura (pictarea cărților), xilogravura, reprezentanții de seamă fiind Fra Angelico (1395-1455), Paolo Uccello (1397-1475), Masaccio (1401-1428), Piero della Francesca (1415-1492), Andrea del Castagno (1421-1457), Filippo Lippi (1406-1469), Sandro Botticelli (1445-1510), Antonello da Messina (1430-1479), Leonardo da Vinci (1452-1519), Vittore Carpaccio (1460-1525) și Michelangelo Buonaroti (1475-1564). Reprezentanții acestei perioade în arhitectură au fost Filippo Brunelleschi (1377-1446), Leon Battista Alberti (1404-1472), Donato Bramante (1444-1514).

- În artele vizuale stilul este recognoscibil prin echilibru și seninătate, ce se reperează prin materialele alese, culorile transparente, tehnica perspectivei și a clar-obscurului.

- Toți artiștii au redat cu multă expresivitate chipul omenesc, sentimentele, trăirile, atestând umanismul perioadei, sinceritate și realism.

- În arhitectura renașteristă, volumele care dau sens stilului au fost cubul, octogonul, formele regulate, ce semnifică simetria.

¹ Hendrik Willem van Loon, *Istoria Artelor*, vol. II, Editura Snagov, Snagov, 1995, p. 31.

• Arhitectura Renașterii folosește același limbaj ca și lumea greco-romană, limbajul clasic. Acesta are la bază ordinul, ce este unitatea formată din coloană și suprastructura ei, în colonada unui templu. Cuvântul ordin semnifică o înșiruire de coloane ce urmează un set de reguli. Pentru că omul este măsura tuturor lucrurilor, proporțiile corpului uman sunt regăsite peste tot în natură. Înzeștrarea ordinelor cu un anumit caracter, masculin, feminin, juvenil, este urmare a ideii umaniste, că omul este măsura tuturor lucrurilor, deci și arhitectura trebuie să transpună în piatră, în materialul de construcție, acest concept, care se regăsește peste tot în natură. Triada frumos, bine, adevăr (conceptul de *kalokagathia* în limba greacă), este transpusă mai întâi în lemn, apoi în piatră, datorită limbajului clasic, la baza căruia stau ordinele sau tipurile de coloane (doric, ionic, corintic, toscan, după Vitruviu – *De Architectura*, sec. 1 î.Hr.).

Artistul Renașterii, este omul universal, întruchipat cu precădere prin creațiile lui Leonardo da Vinci și Michelangelo Buonaroti, aflați într-o competiție și rivalitate permanentă. De ce oameni universali? Cum altfel ar putea fi numiți, când ei nu excelează într-un singur domeniu, ci au preocupări multiple și nu rămân la acest stadiu, ci ating un nemăintâlnit nivel de elevație spirituală și artistică, prin matematică (temelia solidă pentru toate celelalte obiecte), desen, inginerie, anatomie, pictură, cartografie, sculptură, muzică și nu în ultimul rând poezie.

Phillipo Brunelleschi (1377-1446) și Leon Battista Alberti (1404-1472) au fost primii remarcabili arhitecți ai Renașterii. Principiile arhitecturii romane, juxtapuse celor gotice, au creat ambianța deosebită a arhitecturii menționate. Phillippo Brunelleschi a realizat maiestruoasa cupolă a Domului din Florența, între 1420-1436, o întâlnire între trecut și prezentul acelor vremuri, ce avea să fie începutul un nou capitol în istoria arhitecturii, prin măiestria cu care a proiectat o coajă dublă, care să poată permite zidarilor să construiască în permanență din interior, nemaifiind nevoie de schele, care ar fi fost extrem de greu de construit la aceea înălțime. De atunci și până astăzi, în semn de deosebită recunoștință față de un pionier al arhitecturii, în Florența nici o clădire nu poate egala sau depăși înălțimea Domului conceput de Phillippo Brunelleschi. Susținerea octogonală configurează imaginea unei bijuterii supradimensionate, care devine deja un principiu al perioadei analizate.

Apoi, lucrările ulterioare, cu adevărat renaștentiste, profilează temeiul arhitecturii, ordinul, alcătuit din coloana și suprastructura ei, bolta. Ordinul este prezent și în lucrările lui Donato Bramante (1444-1514), ce a fost un artist complet, pictor, arhitect, poet și muzician (*Culegere de 25 cântece pe versurile lui Petrarca*; *Culegere de 15 cântece pe teme burlești*) căruia îi datorează construcțiile din Milano (*Basilica Sant'Ambrogio*), Roma (*Santa Maria della pace*, unde stilul se transfigurează, eliberându-se de artificiile nedorite.

Era perioada Reformei, a constrângerilor, a smereniei, a supușeniei declarative). Simplitatea se dezvăluie și în *Tempietto de San Pietro di Montero*.

Leon Battista Alberti (1404-1472) este deopotrivă teoretician, și practicant, deși operele sale au depășit cu mult scrierile. Inspirat fiind de monumentala creație a lui Vitruviu, *De architectura*, cele zece volume despre arhitectură, el scrie unul din cele mai importante tratate ale Renașterii, *De re aedificatoria*. Bun cunoscător al arhitecturii romane, pe care a avut șansa să o studieze cu ochii săi la Roma, are puterea creatoare și sintetizatoare să creeze o arhitectură modernă, având ca și temelie pe cea a strămoșilor săi. Suprapunerea ordinelor, precum văzuse la *Colosseum*, la *Palatul Rucellai* din Florența, sau preluarea arcului de triumf în compoziția unei fațade bisericesti (dorindu-se a fi un templu dinastic, de aici și aluzia la arcul de triumf) cum este *Tempio Malatestiano* sau *San Andrea din Mantova*, sunt doar câteva exemple din vastul său portofoliu.

Leonardo da Vinci (1452-1519) a fost în permanență însetat de cunoaștere și de libertate, complementaritatea dintre artă și știință caracterizând cel mai bine tot ceea ce a întreprins el, fie că este vorba de un studiu de mașină zburătoare, fie că este vorba de o pictură. Studiul anatomiei, al perspectivei și geologiei, sunt atuurile sale, față de contemporanii sau predecesorii săi, și se reflectă într-un mod cât se poate de realist în picturile sale, *Cina cea de taină*, *Sfântul Ioan Botezătorul* sau *Sfânta Ana*, *Fecioara și pruncul* ș.a. Desenul este metoda sa de înțelegere superioară și cuprinzătoare a lumii, studiile sale stând mărturie acestei neîncetate căutări spre noutate, inovație. De aceea, nici nu a putut fi subjugat unui singur mecena, el trecând rând pe rând, pe la curțile lui Ludovico Maurul, Cesare Borgia, Giulio de Medici, ajungând până în Franța, la curtea lui Francisc I.

Cinquecento-ul roman a validat denumirea de secolul umanist. Aproape insesizabil, viziunea conducerii papale se modifică, profilând un ansamblu al slujbei religioase ce implica nu numai liturghia ci o lărgită reprezentare de imagini picturale, arhitecturale, cu fast și decorație. Se înfiripa Epoca de Aur, când Papa Iulius al II-lea, permițând suflului nou artistic să slujească interesele bisericii, a solicitat sprijinul artiștilor valoroși, Donato Bramante, Michelangelo Buonarotti (1475-1564), Rafael Sanzio (1483-1520). Ea mai este denumită și Renașterea de mijloc, sau de maturitate, și se desfășoară până în 1527 când artiștii sunt nevoiți să părăsească Roma. Artele vizuale și arhitectura aceastei perioade își îmbogățesc expresia prin dezinvoltura ornamenticii și a formelor curbe. caracteristici esențiale ale creației lui Donato Bramante, cel care va începe unul din cele mai mărețe proiecte înfăptuite vreodată, Basilica *San Pietro* din Roma, finalizat în timp de către Michelangelo Buonaroti, Sanzio Rafael (1483-1520), Giuliano da Sangallo (1445-1516), Carlo Maderno (1556-1629)

Renașterea târzie (care include și se suprapune peste **Manierism**) începe cu aproximație odată cu conflictul Sacco di Roma (1527), odată cu plecarea artiștilor din Cetatea Eternă, iar jocul de clar-obscur este unul din elementele definitorii pentru această perioadă, fie că este vorba de edificiile *Galleria degli Uffizi* a lui Bruno Vasari (1511-1574) de la Florența, sau de *Campidoglio* de la Roma a lui Michelangelo, sau în pictură de *Buna vestire* de Antonello da Messina. Tiziano Vecellio (1485-1576), Tintoretto (1518-1584).

Viața lui Michelangelo Buonaroti (1475-1564) ar putea foarte bine fi sintetizată în două cuvinte, *Agonie și extaz*, acesta fiind și titlul cărții lui Irving Stone, biografia celui care și-a pus viața în slujba artei care a pendulat permanent între perioade prolifiche de creație și neîmpliniri pricinuite de contextul vremii (papi, lipsa banilor, lipsa recunoașterii etc). Crescut printre cioplitorii de piatră din Settignano, un orașel aflat în apropierea Florenței, el a dobândit un deosebit respect pentru piatră, astfel că sculptura a devenit mijlocul cel mai bun prin care acesta se exprimă, sculpturile sale fiind de-a dreptul însuflețite, printre care este de ajuns să enumerăm, *Pieta*, *David*, *Mormântul lui Iulius al II-lea*. Tot pentru același papă, a pictat *Capela Sixtină* de la Vatican, uluitoarea frescă cu temă religioasă, care surprinde nu numai prin mărime, ci prin intensitatea și naturalitatea mișcărilor personajelor. Sub oblăduirea familiei Medici, la Florența, el a proiectat *Sacristia Nouă* și *Biblioteca Laurențiană*, folosind la interior elemente decorative specifice fațadelor (ancadramentele ferestrelor), contrastul cromatic, acestea fiind printre primele semne ale arhitecturii manieriste.

Andreea Palladio (1508-1580) este exponentul venețian al Renașterii, care a generat ulterior peste ocean chiar, un alt curent, palladianismul sau neoclasicismul. Și acesta este influențat de arhitectura romană, cu care intră în contact la Roma, iar opera sa este un melanj dintre învățămintele antichității și arhitectura venețiană. Pe lângă *San Giorgio Maggiore*, *Il Redentore*, cele peste douăzeci de vile și palate venețiene, a scris și *Cele patru cărți ale arhitecturii* (1570). Influența sa a fost atât de mare, încât palladianismul a fost curentul care a eclipsat arhitectura Regatului Unit, dar și pe cea a Statelor Unite, din perioada președintelui și arhitectului Thomas Jefferson (1743-1826).

4. GENURILE MUZICALE - OGLINDĂ A ARTEI RENASCENTISTE

Muzica este percepută prin cei patru parametri ai sunetului: frecvența, continuitatea în timp, amplitudinea și rezonanța spectrală, care sunt mărimi variabile ale oricărei construcții muzicale. În spatele lor se află „spațiul matematic”¹ guvernat de prin-

¹ Xenakis, Iannis, *Muzica Arhitectura*, Editura Muzicală a UCMR, București, 1997, p. 14.

cipiul pitagoreic, pe care se înlanțuie și dezvoltă gândirea muzicală.

Efortul în arhitectură și artele vizuale este unul concomitent cu cel din muzică. Simplitatea, sobrietatea din pictura și arhitectura Renașterii se regăsesc și în muzică și slujesc înțelegerea actului sacru și a filozofiei umanismului. Imaginile geometrice ale clădirilor și amplasamentelor Renașterii ne invită la o extrapolare în domeniul muzicii, prin similitudine. Corespondența acestora în muzică este evidentă și convingătoare prin sintaxa polifonă, prin noile genuri muzicale, prin elementele de arhitectură, formale, echilibrate. La acest aspect a contribuit, în perioada de mijloc a Renașterii și Consiliul de la Trento (1545-1563) care „impune o revenire la datele gregoriene în lupta împotriva efectelor considerate devastatoare ale Reformei, exigență imediat satisfăcută de contribuțiile lui Palestrina.”²

• Punctele, dreptele, timpul, formează și ele un spațiu, de această dată sonor. Sintaxa polifonă este cea care guvernează epoca Renașterii și este și ea o arhitectură, o construcție supraetajată, în care două sau mai multe linii melodice, autonome pe orizontală, suprapuse se armonizează. Bunăoară, muzica polifonică ascunde o gândire lineară. Linia, alias dreapta, semnifică multitudinea punctelor, unde punctele le asimilăm cu înălțimile sonore. Sistemele sonore sunt aidoma unor arhitecturi, structuri sonore, care au corespondență în semiografie. „O gamă de înălțimi este o arhitectură în afara timpului, căci orice combinație orizontală sau verticală a elementelor sale nu o alterează... În sfârșit, o melodie sau un acord pentru o gamă dată sunt fapte de relație între categoria în afara timpului și categoria temporală.”³

• În corespondență cu numerele pare, 4 și 8, care de multe ori guvernează volumele lucrărilor, desen, pictură sau arhitectură, semnificând echilibrul și simetria, în muzică, echivalentul este forma, fraza și perioada, de patru măsuri și respectiv opt măsuri.

• Tușele calde și transparente din pictură și arhitectură se asociază cu serenitatea liniei melodice. Temele sunt ponderate ca și intervalică, fără excese.

• Ritmul este echilibrat, asemeni ordinului clasic, ordonarea echilibrată a coloanelor la fațadele clădirilor, prin etajarea armonioasă a arhitecturilor, deloc extravagante.

• Asemeni tehnicii clarobscurului (tehnica ce permite distribuirea graduală sau contrastantă a luminii și a umbrelor, în pictură, desen și arhitectură) întâlnim primele elemente de intensitate sonoră, ce nu erau notate în partitură, dar pe care noi muzicienii le deducem. Gândirea contrapunctică a declanșat, acum în Renaștere, apariția discretă a nuanțelor. Ansam-

² Denizeau, Gerard, *Să înțelegem și să identificăm genurile muzicale*, Editura Meridiane, București, p. 41.

³ Xenakis, Iannis, *Muzica Arhitectura*, Editura Muzicală a UCMR, București, 1997, pp. 37-38.

blurile muzicale restrânse, uneori solistice, aplicau o dinamică blândă, adaptată textelor și compoziției muzicale. Procedul primar al imitației sau al secvențelor, aplicat vocilor care se împletesc, a determinat o succesiune a dinamicii, o alternanță *piano-mezzo forte*, nedepășindu-se aceste peste aceste două praguri (perfecționarea instrumentelor precum și genurile muzicii sacre care o impuneau). Deasemenea, tehnica ecoului susține acest aspect, alternanța celor două nuanțe, iar orga și clavecinul permiteau, prin construcția lor, numai cele două tipuri de nuanțe.

- Precum diversificarea genurilor arhitecturale și picturale, din sacre spre cele laice, așa și genurile muzicale se departajează, îndeosebi cele instrumentale desprinzându-se de influența celei vocale.

- Precum noua meserie de arhitect, care se impune acum, ce depășește stadiul de meșteri zidari, și muzicienii își impun forța creatoare, devenind compozitori, angajați ai Bisericilor catolice sau protestante, sau ale curților nobiliare, eliberându-se de atributul de trubadur, de muzician ambulant.

- Muzica, prin tehnica contrapunctului, se dezvăluie din ce în ce mai mult ca o reducere la raționamente matematice. Polifonia este o aritmetizare a înălțimilor sonore. Toate regulile contrapunctului palestrinian se reduc la numere, iar numărul este unealta principală a matematicii. Deci, muzica = matematică. „Deja în antichitate cu Pitagora, Platon și alții s-a încercat să se introducă legi universale în discursul muzical atrăgând în domeniul abstractului, adică al formalizării, datele imediate ale percepției sonore și ale construcției muzicale.”¹

4.1. Genuri instrumentale

Toate genurile muzicale ale Renașterii aparțin sintaxei polifone și au o desfășurare muzicală guvernată de tehnica contrapunctului, ale căror inefabile energii sonore ascund reale calcule matematice.

Canon. Gen, formă, procedeu, sunt atribute ale aceleiași specii (din lb greacă, *kanon* înseamnă normă, regulă, lege). Canonul este unul dintre primele creații în care calculul egalizează muzica cu matematica. Apărut în Evul Mediu, cunoaște o împlinire în perioada secolelor XV și XVI. O melodie este suprapusă sieși, într-o sintaxă polifonă la două, trei sau patru voci la un interval ritmic determinat, un timp/doi/trei/etc. Astfel se conturează un antecedent (sau propoziția-vocea care propune) și un consecvent (sau risposta-vocea care imită) al canonului. Ca procedeu tehnic, imitația este cea pe care se întemeiază canonul, mai ales în perioada de început a genului. Atunci canonul a cunoscut două forme, rotativ (cu o modulație la finalul expunerii propoziției) și canon

închis sau enigmatic, cu sensul de a fi descoperită intrarea corectă și intervalul la care se producea imitația. În formele sale rafinate, genul este elaborat tot prin procedee matematice: canon inversat (cu intervale inversate); canon recurent (intervale în sens invers, de la sfârșit la început); canon recurent inversat (linia melodică inversată este expusă de la început la sfârșit); canon augmentat (cu valori augmentate); canon diminuat (cu valori diminuate).

Ricercar. Genul muzical subtilizează sugestiv sensul original al cuvântului italian *ricercare*, a căuta, a încerca. Bunăoară, *ricercar* este o piesă instrumentală polifonică, a cărei incipit îl aflăm chiar în Renaștere, în secolul al XVI-lea, ce tinde, prin mai multe încercări și căutări tematice, să își contureze o personalitate. Diversitatea tematică este concretizată prin derularea mai multor teme (între trei și șapte), având caracteristici melodice și ritmice diferite. Ele evoluau în spiritul imitației, la fiecare dintre vocile componente. *Ricercar*ul, prin contrastul și maleabilitatea tematică a fost denumită uneori *fantesie* sau *capriciu*, forma fiind însă a genului menționat.

Tiento. Originar din Spania, numele genul instrumental pentru orgă sau vihuela, își are proveniența în rădăcina verbului *tentar*, a încerca, a atinge. Bunăoară, *tiento* este similar *ricercar*ului italian, având aceeași dezvoltare imitativă într-o tehnică strictă a contrapunctului. Genul a avut perioadele sale de evoluție raportate la evoluția instrumentului. Compozitorii care au ilustrat cu originalitate piese de gen în creația lor au fost: Antonio Cabezon (1510-1566) – Spania, Bernardo Clavijo de Castillo (1545-1626) – Portugalia, Manuel Rodrigues Coelho (1555-1635) – Portugalia.

Toccată este unică în ansamblul genurilor instrumentale secolului al XVI-lea, prin dinamismul formulelor ritmice, a tempo-ului muzical. Denumirea de *toccată* sugerează, chiar prin originea cuvântului (span. – *toccare*; fr. – *toucher*), insistența pe o formulă ritmică, alertă, care devine fundamentul improvizației muzicale. Acordul este elementul configurativ, care este prelucrat prin imitații, secvențe, într-un tempo rapid. În Renaștere, *toccată* era o compoziție muzicală pentru luth sau orgă.

4.2. Genuri vocale

Motetul. În secolul al XVI-lea genul are deja trei veacuri de existență. În perioada analizată de noi, secolul al XV-lea și al XVI-lea, ca o reîmprospătare, motetul primește influxuri din arealul muzicii populare, contrar bisericii catolice. El este consemnat acum ca fiind un gen al muzicii sacre, spațiat pe două sau mai multe voci, chiar șaisprezece, ce se înlănțuie în convențiile unei sintaxe polifone, în acompaniamentul orgii sau chiar a clavecinului. Știința compozițională a dovedit ca element principal imitația „întrucât fiecărui

¹ Xenakis, Iannis, *Muzica Arhitectura*, Editura Muzicală a UCMR, București, 1997, p. 18

ȘTIINȚA DESĂVÂRȘIRII GENURILOR MUZICALE, A FORMELOR ȘI CULORILOR

cuvânt îi va corespunde un element tematic (motiv), ce va fi preluat de celelalte voci și amplificat prin folosirea acestui procedeu polifonic.”¹

Frotolla. Etimologia cuvântului de origine italiană, *frotta* ne orientează spre sensul de mulțime, adunare, grup. Bunăoară, genul vocal ce apare la sfârșitul secolului al XV-lea, și se definitivează în secolul al XVI-lea, este un demers spre glumă, voce bună, joc. Construcția polifonică, în piese corale la patru voci, sau vocal-instrumentale (o voce în acompaniamentul mai multor instrumente), este cea care a antrenat atmosfera manifestărilor populare, a carnavalului vremii, a spectacolelor destinate clasei de mijloc a populației. Dominanta majorului crează premisele unui gen optimist, dinamic, cu o ritmică simplă și pregnantă, ușor de adaptat tiparului strofic.

Mască – gen liric-teatral de proveniență britanică. În secolul XVI, festivitățile cu caracter familial au determinat geneza acestui nou gen muzical cu o configurație sincretică, ce își are descendența în obiceiurile populare. Denumirea de *mascus*, preluată din limba latină, a generat *mask* (engleză), și *masque* (franceză) oglindind același tip de divertisment. Bunăoară, masca este un gen în care se amalgamează, indivizibil, elemente ale mai multor manifestări artistice, fără a se impune un programatism bine conturat. Melodia vocală și instrumentală, poezia, dansul, mișcarea scenică adeseori însoțite de mimă, costumele, decorurile coexistă organic, alternativ și fantezist pe subiecte inspirate din mitologie și alegorie. Apariția măștilor era așteptată cu viu interes de către spectatorii saloanelor nobilimii engleze, deplănsându-se în amuzamentul general către dans. Deși genul aparține perioadei de sfârșit a Renașterii, liniile melodice vocale erau supuse unei expunerii cu acompaniament, în detrimentul unei dezvoltări polifonice. Pasajele vocale alternau cu cele dansante și cu cele corale, care la începutul manifestării genului se prezentau într-o sintaxă polifonă apoi evoluând către cea omofonă.

Contribuția arhitectului Inigo Jones nu poate fi de neglijat, în privința construirii unei scenografii adecvate spectacolului de măști. Inigo Jones (1573-1652), pictor, arhitect, designer al Casei Britanice, a fost cel care a restabilit prestigiul, în insulele Britanice, a principiilor arhitectonice inițiate de către Marcus Vitruvius Pollio (arhitect, inginer, scriitor roman 80/70 î.H.-15/23 d.H.). Construcțiile și planurile sale, reprezentative pentru arhitectura Renașterii britanice, aduc aerul și esența elementelor arhitecturale italiene, pe care le-a preluat în cele trei călătorii ale sale în Italia, influențat, de opera lui Andrea Palladio. *Whitehall Palace*, Piața de la *Covent Garden*, *Capela Reginei* din interiorul *Palatului St. James*, repararea și remodelarea *Catedralei St. Paul*, *Gateway*

of Oatlands Palace în prezent *Chiswick House*, sunt dovezi ale muncii sale creatoare, în perioada angajamentului său la curtea regală, în funcția de inspector de lucrări. În tinerețe a fost solicitat de către soția regelui James I, Quenn Anne, să conlucreze la spectacolele palatului, *Măștile* vremii, în calitate de scenograf. Astfel, lui îi datorăm realizarea decorurilor, costumelor și a măștilor reprezentațiilor teatrale începutului de secol XVII.

Ayre. Deși este de inspirație franceză, păstrând aria aceleiași teritoriu britanic, distingem în perioada cercetată de noi, a Renașterii secolelor XV-XVI, un gen vocal-instrumental solistic. Disponibilitatea este pe două sau patru voci, în care una sau trei voci acompaniază cu instrumentele vremii (lăută sau violă) vocea superioară, care conturează linia melodică. Uneori, genul îl întâlnim în componență exclusiv vocală, având aceeași insistență în evidențierea liniei melodice și a versurilor vocii înalte.

Madrigal. Simbol, magie și culoare, madrigalul este poezia muzicală a Renașterii muzicale. Denumirea inițială, *cantus materialis*, corespundea unui cântec de origine populară, uneori cu caracter pastoral, cu o desfășurare monodică, apoi, în același Ev Mediu, pe două sau trei voci. Caracterul său laic îl va păstra și în Renaștere, când, inflexiunile lirice, liantul dintre versurile sentimentale și muzică, l-au transformat în bijuteriile sonore pe care le apreciem astăzi. În secolul al XVI-lea, madrigalul este reevaluat de către reprezentanții școlii franco-flamande, când, în Italia fiind, au contopit inspirația abundentă a cântecului popular italian cu caracteristicile cântecului cult francez. Țesătura polifonică este cea care susține construcțiile savante, vocile, patru sau cinci, câpătând în timp egalitate în exprimare. Muzica se va mlădia pe expresivitatea textelor celor mai importanți poeți ai vremii, Francesco Petrarca, Ludovico Ariosto, Torquato Tasso, Giovanni Guarini, William Shakespeare.

Coralul protestant. Cuvântul coral derivă din *choros*. Prin încercarea de a explica sensul cuvântului, ne îndreptăm către cultura antică greacă, unde *choros* desemna un ansamblu pe mai multe voci. *Cantus choralis* ca gen, definește o compoziție muzicală pe mai multe voci. Coralul protestant (unde *protestantis* denumește o atitudine de protest împotriva papei) a apărut în urma Reformei lui Martin Luther (1484-1546). Genul a slujit principiilor noii religii protestante, fiind o lucrare diferită de cântările gregoriene, cu evidente inflexiuni din cultura populară germană, căreia i-a adaptat texte religioase. Toți participanții la slujba religioasă din acea perioadă împărtășeau aceeași stare de pietate, prin intonarea coralelor pe mai multe voci, de obicei patru, în limba germană, Lucrările sunt marcate de simplitate și evlavie, prin valori lungi care susțin motive melodice lipsite de artificialitate, de afectare.

Missa. Atitudinea monumentală, solemnă, convențională, conform canoanelor bisericești, este cel

¹ Bughici, Dumitru, *Dicționar de genuri și forme muzicale*, Editura Muzicală, București, 1978, p. 194.

mai bine resimțită în secolul gen al muzicii sacre, Missa (germ. – *Messe*, it. – *Messa*), liturghia catolică. După perioada de reconfigurare din Evul Mediu, când era un gen coral configurat pe vechile cântări gregoriene având suportul unor texte sacre, în Renaștere, missa se distinge prin demersuri înnoitoare. Prin cele cinci părți imuabile în decursul slujbelor comune anuale, Missa cunoaște secvențarea firească a ordinii sacre, fiind o ceremonie solemnă ce readuce imaginea primei împărțășanii: *Kyrie eleison; Gloria in excelsis; Credo; Sanctus; Agnus Dei*. Alte părți ce au pătruns în missă sunt adaptate unor momente speciale ale anului bisericesc.

Genul este atins și el de înnoirile principiilor Umanismului, ce îngăduia mobilitatea gândirii omului spre arta profană, a conștiinței spre toleranță. Bunăoară, missa este marcată în Renaștere de un suflu emoțional, de o dorință a compozitorilor de exploatare a elementelor melodice, a vocii superioare, în contextul tehnicii contrapunctice.

5. CONCLUZII

„Muzica este o matrice de idei, de acțiuni energetice, de procese mentale, răsfrânferi la rândul lor a realității fizice care ne-a creat și care ne poartă și a spiritualității noastre clare sau obscure. Expresie a unor viziuni ale universului, a undelor sale, a arborilor, a oamenilor săi în același fel ca și teoriile fundamentale ale fizicii teoretice, ale logicii abstracte, ale algebrei moderne etc.”¹

Artele Renașterii se subsumează principiului de unitate în diversitate. Elementele expuse anterior crează substanța fiecărei arte, care, numai împreună

pot crea concordia unei epoci, unei estetici ample, cum este cea a Renașterii.

Revenirea la clasicismul greco-roman a influențat devenirea artelor. Fenomenul de afirmare a individului, a antropocentrismului, a permis declanșarea tuturor etapelor renascentiste, după cum a numit-o Vasari, *Rinascità*. Cuceririle spirituale au descătușat cuceririle materiale. Dobândirea tehnicii perspectivei, a tehnicii clar-obscurului, nuanțării gândirii matematice și reflectarea ei în toate artele Renașterii, au permis avântul acestei estetici.

Renașterea reprezintă perioada ce a ilustrat spiritul liber al omului, al recuperării valorilor eline, al impresionantelor opere de artă, al dobândirii independenței financiare. A fost perioada unor reprezentări vibrante din evoluția umană, emanație a gândirii libere, în care geometria, perspectiva, abilitatea inginerescă, ritmul, sunetul au fost mai armonioase și mai muzicale ca niciodată, relevând unele dintre cele mai reprezentative opere de artă ale umanității.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Bughici, Dumitru, *Dicționar de genuri și forme muzicale*, Editura Muzicală, București, 1978.
- [2] Burckhardt, Jacob, *Cultura renașterii în Italia*, Editura pentru Literatură, București, 1968.
- [3] Denizeau, Gerard, *Să înțelegem și să identificăm genurile muzicale*, Editura Meridiane, București.
- [4] Loon, Hendrik, Willeem, van, *Istoria Artelor*, vol.I, II, Editura Snagov, Snagov, 1995.
- [5] Toman, Rolf, *Arta Renașterii italiene: arhitectură, sculptură, pictură, desen*, Editura NOI Distribuție, 2008
- [6] Xenakis, Iannis, *Muzica. Arhitectura*, Editura Muzicală a UCMR, București, 1997.
- [7] ***Larousse, *Dicționar de mari muzicieni*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.

Despre autori

Conf. univ. dr. **Ruxandra MIREA**

Universitatea „Ovidius” din Constanța, Facultatea de Arte

Absolventă a Liceului de muzică „George Enescu” din București – specializarea Pian și a Facultății de Muzică și Compoziție muzicală, Muzicologie – specializarea Muzică vocală și instrumentală din cadrul Conservatorului de Muzică „Ciprian Porumbescu” din București. Este doctor în muzică al Academiei de Arte „George Enescu” din Iași (2008), specializarea Muzicologie. În prezent este conferențiar la Facultatea de Arte, Universitatea „Ovidius” din Constanța, unde predă Istoria muzicii, Estetica muzicală.

Ana MIREA

Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” – București, Facultatea de Arhitectură

Absolventă a Colegiului Național de Artă „Regina Maria” – Constanța, în anul 2009. A participat la Olimpiada de arte vizuale, specializarea Istoria artelor, Bacău. În anul 2009, 12 iunie, a avut prima expoziție personală, „Ana – Ieri și Azi”, la Forumul Democrat al Germanilor, Constanța. În prezent este studentă la Facultatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București, Facultatea de Arhitectură, anul VI. În anul 2014 a beneficiat de o bursă Erasmus la Universitățile degli Studi di Palermo, Italia. În semestrul I, anul VI, a efectuat un stagiul de pregătire la cabinetul arhitectului Sergio Pascolo, Veneția, Italia.